

ԼԱՎՐԵՆՏԻ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ԹՈՎՄԱ ՄԵԾՈՓԵՑՈՒ «ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹՅԱՆ» ԼԵԶՎԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Թովմա Մեծոփեցու ապրած ժամանակաշրջանը (1378-1446) հայոց պատմության ամենամոռյալ ու դժնի հատվածներից մեկն է, երբ Հայաստանը հեծում էր Լենկ-թեմուրի, ապա և թուրքմենական Կարա-կոյունլու ցեղերի վայրենաբարո լծի տակ:

Թովմայի ստեղծագործության զգալի մասը՝ պատմագրությունը, հիշյալ ժամանակաշրջանի իրական դեպքերի մկարագրությունն է, մեր պատմության որոշակի ժամանակահատվածի կարևորագույն սկզբնաղբյուրներից մեկը: Մեծոփեցու գրական ժառանգությունը սակայն միայն պատմագրությամբ չի սահմանափակվում: Ակադեմիկոս Լևոն Խաչիկյանի բնութագրմամբ, Մեծոփեցու աշխատություններից մեկը, ըստ միջնադարյան մատենագրության կարևոր բնագավառների, հետևյալն է՝ Պատմագրություն, Նամականի, Խրատք կանոնականք, Վկայաբանություն, Քերականություն և ազգակից մյուսեր, Բանաստեղծություն, Մեկնություն և լուծմունք, Ծիսական բնագրեր, Խմբագրություն-սրբագրություն¹:

Մեծոփեցու գործերը, պատմական, բանասիրական, կրոնա-եկեղեցական արժեք ունենալուց զատ, կարևորվում են նաև լեզվական տեսակետից: Այդ կարևորությունը պայմանավորված է նախ և առաջ հեղինակի ապրած ժամանակաշրջանում տարբեր լեզվավիճակների առկայությամբ և փոխներթափանցմամբ: Գրաբարն արդեն խոսակցական լեզու չէր և իր տեղը զիջել էր միջին հայերենին, որպես համակարգ ձևավորման գործընթացում էին հայերենի բարբառները, քաղաքական մոր պայմաններում հայերենի բառապաշարում արմատավորվում էին օտար մոր փոխառություններ և այլն:

«Պատմագրության» լեզուն գրաբարն է՝ ավելորդություններից զերծ, հստակ ու պարզ շարադրանքով, որտեղ առկա են գրաբարի քերականական հիմնական իրողությունները: Ջգացվում է, որ հեղինակը ծանոթ է դասական մատենագրությանը և երբեմն այս կամ այն իրողությունը մկարագրելիս ազատորեն մեջբերում է Վ

1. Տե՛ս Թովմա Մեծոփեցի, Պատմագրություն. աշխատասիրությամբ Լևոն Խաչիկյանի, Երևան, 1999, էջ XXXIX : Հոդվածի մյուսը քաղել ենք հիշյալ հրատարակությունից:

դարի մատենագիրներից: Ահա Ս. Սահակի տեսիլքի մկարագրությունը. «զի բեմք չորեքկուսի կայր հաստատեալ ամպամման, եւ բարձրութիւն մորա հասանէր մինչեւ յերկինս. եւ ոսկի սկտեղ մի ի վերայ բեմին... եւ ի ձախակողմն սեղանոյն կայր աթոռ ծովագոյն սառնամման...» (231): Նմանությունը Փարպեցու մկարագրության հետ ակնհայտ է. «Եւ կանգնեալ երեսեցաւ ինձ յերկրի բեմ չորեքկուսի ամպեղէն, որոյ բարձրութիւնն հասանէր մինչեւ յերկինս... եւ ի վերայ բեմին երեւէր տետրասկեղ յոսկոյ արքոյ... եւ ընդ ահեկէ բեմքին տեսի աթոռ մի բարձր չորեքկուսի ծովագոյն սառնակերպ...»²:

Մեծոփեցին մի ճակատամարտի մկարագրություն տալիս է հետևյալ կերպ. «Աստ էր տեսանել զքաջութիւն արանց մեծամարտից, զի քաջասիրտքն գոչէին, թուլասիրտքն փախչէին, անարիքն տկարանային, սուսերքն շողային, միզակքն բեկանէին, քաջք ընդ քաջաց ի մարտ մտին...» (27-28):

Անշուշտ, նմանություն կարելի է տեսնել Եղիշեի գրքի հետևյալ հատվածի հետ. «Անդ էր տեսանել շտապ մեծի տագնապին... քանզի թանձրամիտքն յիմարէին եւ վատասիրտքն լքանէին. քաջքն խիզախէին եւ անհատակքն գոչէին... անդ էր տեսանել զբեկումն միզակացն եւ խորտակումն աղեղանց...»³:

Դասական գրաբարի ազդեցությունը դրսևորվում է ման որոշ բառակապակցությունների, բառաձևերի գործածությամբ. հմնտ. «Դարձեալ՝ դարձցուք ի յառաջին կարգ շարագրութեան պատմութեանս» (48): «...եւ սկսեալ ի պարսիկ լեզու⁴ դաւանէր զՔրիստոս ճշմարիտ Աստուած եւ Տէր ամենայնի» (125): «Իբրեւ զարծոյ⁵ սրընթաց ի վերայ քաղաքին հասին» (151):

Ինչքան էլ մեծ լինի հեղինակի՝ դասական գրաբարի ոճական ու քերականական համակարգի պահելու ձգտումը, այնուհանդերձ մրա գրաբարը կրում է իր ժամանակի կնիքը՝ պայմանավորված ինչպես լեզվի զարգացման ու փոփոխության մեքքին օրինաչափություններով, միջին հայերենի տարրերի մերթափանցմամբ, այնպես էլ արտալեզվական հանգամանքներով:

Ինչպես ուշ շրջանի շատ գործերում, այնպես էլ քննության առարկա այս երկում ակնհայտորեն քիչ են ստորադասական ապառնիքները, իսկ գործածվածների մեք էլ գերակշիռ են երկրորդ ապառնիքները: Ըստ էության բացակայում է խառը հոլովումը: Նկատելի են մոր ոճեր, կապական (մախդային) կառույցներ, շարահասական, քերականական շեղումներ: Բերենք օրինակներ. «Եւ մահ սորա Գ. (3) ամաւ յետոյ է քան զճճատորին Մաղաքիայ...» (15): «Ծամ պէս ոռնայր» (182): «Եւ

² Ղազարայ Փարպեցոյ Պատմութիւն Հայոց. քննական բնագիր Գ. Տեր-Մկրտչյանի եւ Ստ. Մալխասյանի, Երևան, 1982, էք 66-68:

³ Եղիշէ. Վասն վարդանայ եւ հայոց պատերազմին, թարգմանությունը եւ ծանոթագրությունները Ե. Տեր-Մինասյանի, Երևան, 1989, էք 236-238:

⁴ Հետդասական գրաբարին բնորոշ էր պարսկերէն, հայերէն... ձևերը:

⁵ Արծուի ձևը բնորոշ էր դասական գրաբարին: Հետագայում ավելի հաճախական է արծիւ ձևը: Մեծոփեցու գրքում առկա է եւ վերջին ձևը (էք 132):

մին կին ի ծառայից նորայ...» (134): «Թերեւս ելցուք ի ծովուն միջէ» (149): «Առանձնանալ ի զբաղանաց եւ դաս ասել նոցա...» (46): «Սիրտն ծակեցաւ եւ տարի մի շունչ ելանէր ի սրտէն» (58): «Եւ պակասեալ ի հոգեւոր առաքինութեանց՝ ոչ ծամ, ոչ պատարագ» (70): «Փառք Աստուծոյ» (116): «Որ տեսաք եւ խեցաք» (105) (Փոխ. լուսաբ):

Ներքոքերչյալ բառաձևերը շեղումներ են գրաբարից և միջինհայերենյան կամ բարբառային արտացոլումներ են. քուեր (197, 198, 199), ի գեղ, ի գեղէն, (42, 156, 211), արեղէն (49), քենոջն (145):

Առանձնակի հետաքրքրություն է ներկայացնում «Պատմագրության» բառապաշարը: Բնականաբար, բառապաշարի զգալի մասը գրաբարյան շեղում է՝ ավանդված գրաբարի բառարաններում, որին անդրադառնալու հարկ չկա:

Քննության առնենք հետևյալ շերտերը.

Ա) Նոր փոխառություններ

Մեծփեցու ապրած դարաշրջանում արդեն Հայաստան էին խուժել թուրք-թաթարական ցեղախմբերը, որոնց լեզվի բառապաշարի որոշ տարրեր կամա թե ավամա սկսել էին գործառել հայերենում: Այդ լեզուներից կատարված փոխառությունները կարող էին լինել անմիջական և միջնորդավորված (հատկապես պարսկերենի միջոցով): Մեծփեցու գործերում կան մասնա մոր պարսկերենից կատարված փոխառություններ, որոնց զգալի մասը գրաբարի, հատկապես վաղ գրաբարի մատենագրության մեջ ավանդված չէ⁶: Այդ շրջանում հայերենի տարբեր լեզվավիճակներ են մուտք գործել մասնա աղաբերեն բազմաթիվ բառեր (մի մասը դարձյալ պարսկերենի միջոցով):

Ստորև կներկայացնենք այդ բնույթի՝ Մեծփեցու գործերում հանդիպող բառերը՝ ըստ անհրաժեշտության տալով որոշ մեկնություններ: Բնականաբար, այդ բառերն առկա են ոչ միայն Մեծփեցու, այլև միջին շրջանի հայերենի այլ գործերում, իսկ բառեր էլ կան, որոնք առաջին անգամ թերևս օգտագործել է Մեծփեցին (համեմայն դեպս ըստ որոշ բառարանների հավաստման): Նկատենք, որ ներքոգրյալ բառերի գերակշիռ մասը վկայված է միջին հայերենի բառարանում՝ համապատասխան վկայություններով:⁷

Աղա (տիտղոս է) (9), բազառ «շուկա» (161), արայիշ «հանդես» (6), բահրա (հարկատեսակ) (193), դանիշման «գիտուն, գիտնական» (97, 159), դաստա «տրցակ,

⁶ Հայտնի է, որ գրաբարը հազարից ավելի իրանական փոխառություններ ունի, որոնց սկզբնաղբյուրը միջինիրանական լեզուներն են: Միջինհայերենյան փուլում շարունակվում է փոխառությունների գոծընթացը՝ արդեն մոր պարսկերենից կամ մոր իրանական լեզուներից: Դրանք կարելի է անվանել իրանական մոր փոխառություններ, որոնց մեծ մասը արձանագրված չէ գրաբարի բառարաններում:

⁷ Ռ. Ղազարյան, Հ. Ավետիսյան, Միջին հայերենի բառարան. հատ. Ա, 1987, հատ. Բ, 1999, երևան:

կապոց» (285), ըոճս «գլխավոր, իշխանավոր» (202), թարքաշ «կապարճ» (146), թիպ «զուճ» (146), լանկ «կաղ» (8), խաբար խապար «լուր» (72), խարաճ «հարկ» (215), խոնդքար «տիրակալ» (100, 102), խուդա «աստված» (145), կլայ «քերդ, ամրոց» (178), հաքիմ «բժիշկ» (207), դադի «դատավոր» (97, 99), դան «խան» (119), դարխոռ «?» (68), դիամաթ «ահեղ դատաստան» (40), մզկիթ «մահմեդականների աղոթարան» (112), մնիրայ «միմարեթ» (208), մուդառիս «ուսուցիչ» (97), մուդրի, մուֆթի «մահմեդական օրենսգետ» (99), յիսէի «քրիստոնյա» (101), շարիաթ «մուսուլմանական հոգևորական դատարան» (99), շեխ/շեյխ «մուսուլմանական կրոնավոր» (99), չաղաթա (ցեղանուն է) (107-109), չարեք «քառորդ» (193), սարուփարթայ «արքայական վրան» (117), փատիշահ «թագավոր» (99), փեղամբար «մարգարե» (99), քաչալ «ճաղատ» (215), քեշիկ «պահակ» (3)⁸։

Արմատական բառարանը բահրա, դաստա, թարքաշ, թիպ, դարխոռ, սարուփարթա, քեշիկ բառերի առաջին կամ միակ վկայությունը բերում է Մեծոփեցուց։ Ղարխոռը համարվում է անատույզ բառ։ Աճառյանի կարծիքով «անշուշտ թաթարերեն է. միակ հարմար ձևն է չաղաթ. Յարցս «անեծք, մզուկք, անհիծյալ»։ Եթե այս բառն է, պետք է կարդալ դարխոռ...»⁹։

Բ) Վաղ շրջանի գրաբարում չավանդված բառեր

Ներքոհիշյալ բառերը, որոնք հիմնականում հայականություններ են¹⁰, արձանագրված են Նոր Հայկազյան բառարանում (ՆՀԲ)՝ ուշգրաբարյան կամ միջին-հայերենյան բնագրային վկայություններով։ Բառերի զգալի մասը չկա միջին հայերենի՝ վերը մշված բառարանում¹¹։

Ամնարդաձայն (18), աստուածապահ (142), բոցածառալ (122), գետակուր (57), գրագրութին (282), երկաբնակ (209), ժամատուն (49), լապստակակեր (213)¹², լման «լրիվ, ամբողջ» (46, 80), խոստակ (147), կածան (21, 106)¹³, կամապաշտութին (235)¹⁴, համշիրակ «սննդակից» (15, 44, 60), համաքատակ «համանման»

⁸ Փակագծերում մշվում է վկայության էջը։

⁹ Հ. Աճառյան, Հայերեն արմատական բառարան, հատ. 3-րդ, Երևան, 1977, Ղարխոռ բառադրվածը։

¹⁰ Կամ մի քանի իրանական փոխառություններ՝ խոստակ, համշիրակ, վարժապետ, բայց դրանք հին փոխառություններ են։

¹¹ Դրանք բառարանում լինելու դեպքում ընդգծվում են։

¹² Լապստակակերը վրացիներին տրվող մականուն է՝ լապրստակակեր ազգն վրաց։ Այլ ձեռագրեր ունեն մակապատակակեր, մապրստակակեր (տե՛ս գրքի ծանոթագրությունը, էջ 213)։ Միջին հայերենի բառարանի վկայությունը մեր հեղինակից է։

¹³ Միջին հայերենի բառարանն ունի կածանը «ճամապարհ բացել»։

¹⁴ Միջին հայերենի բառարանն ունի կամապաշտ «իր կամքը պարտադրող, քննաճ, կամակոր»։

(292), հեզահոգի (44, 85), հնձան (44), հրեշտակաբնակ (26), մսադեզ (102), շարական (282), ոչխարիկ (129), ջոկապան (213)¹⁵, սակաւաբան (61), սմբակագնաց «սմբակներով ոտնակոխ եղած» (131), սրբաբերան, «վարժապետ» (11, 12, 43, 92), փոշեջուր «ալյուրով ու ջրով պատրաստված կերակուր» (14), քառաթեւ (30), քունքորդի (78):

Անդրադառնանք մի քանի բառերի.

Խոստակ ՆՀԲ-ն մեկնում է. «խոշտակ, գաւակ, մանուկ, ժառանգ»: Ըստ Արմատական բառարանի՝ «պայմանական հողատիրություն, ավատ»: Մեծփեցու վկայած օրինակում՝ «...առին զքաղաք եւ զգեղ, զվանք եւ զաւան, կողոպտեցին եւ աւերեցին, ոչ հացի եւ ոչ խոստակի ետուն մնալ, այլ զազանաբար պատառեցին» (147) բառիմաստը այնքան էլ հստակ չէ:

Վարդապետ և վարժապետ ունեն մույն ծագումը (իրանական փոխառություններ են): Վարդապետը վկայված է վաղ գրաբարում, իսկ վարժապետը՝ ուշ: Այժմ դրանք ունեն իմաստային յուրահատկություններ. վարդապետը եկեղեցական հեզկտրական տերմին է, իսկ վարժապետը բնորոշ է խոսակցական-բարբառային շերտին՝ «ուսուցիչ» իմաստով: ՆՀԲ-ն վարժապետը մեկնում է «որ է վարդապետ. պետ վարժից. ուսուցիչ. մանկավարժ եւ վերակացու հրահանգաց մրցելոց»: Մեծփեցու վկայած օրինակներից մեկում վարժապետը հոգևոր ավելի բարձր պաշտոն է, քան վարդապետը. հմմտ. «Եւ ի սոյն ամի եկն վարժապետն մեր Գրիգորիոս վարդապետօք եւ աշակերտօք...: Եւ ժողովեցան առ նա բազում վարդապետք եւ աշակերտք՝ ԺԱ (11) վարդապետ եւ Ձ (80) կրոնաւորս...» (92):

Փոշեջուրը Մեծփեցու գրքում էժանագին ու համեստ ճաշի անվանում է: «Ջուր ոչ էարբ, եւ ի մեծի պահոցն ի կիրակիէ ի կիրակի միայն փոշեջուր ճաշակէր» (14): Հայերենի որոշ բառարաններում «փոշի ունի ալյուր, ալյուրի փոշի» իմաստները, որը և առկայանում է փոշեջուր բարդ բառում: Քունքորդին բարբառային ձև է, գրաբարյան ճիշտ ձևն է Քեռորդի: Սակայն քոյր բառի քուեր ձևը հնագույն ակունքներ ունի և հ.՝ն. swesor-ի արտացոլումն է: ¹⁶:

¹⁵ Միջին հայերենի բառարանի վկայությունն այս հեղինակից է:

¹⁶ Տես է. Աղայան, Բարբառային հնագույն տարրերություններ հայերենում (ՀԱՍՏ ԳԱ «Տեղեկագիր») հասարակական գիտությունների. № 5, 1958, էջ 735:

ՆՀԲ- ՈՒՄ ԶՎԿԱՑՎԱԾ ԲԱՌԵՐ

Առավել հետաքրքրություն են ներկայացնում այն բառերը, որոնք վկայված չեն ՆՀԲ-ում¹⁷: Մեզ համոզիպել է մնան կարգի մոտ երեք տասնյակ բառեր, որոնք հիմնականում հայերեն բառեր են. որոշ արմատների ծագումն ստույգ չէ, մեկ բառ էլ ասորական փոխառություն է:

Աստուածագործակ «Աստծու ստեղծած» (ԱԲ+) - «զի փոխանակ աստուածագործակ մեռոնին՝ հասարակ ձիթապտղի ձիթով զհոգին Աստուած յագգէս Հայոց ի բաց բարձին» (226):

Այս նախադասության հասարակ- ի «սովորական» նշանակությունը ուշգրաբարյան է: ՆՀԲ-ն միակ օրինակը բերում է Նարեկացուց:

Աստուածապարիակ «Աստծուն բովանդակող»: «...եւ հարել զբազումս յագգաց մերոց, մանաւանդ զաստուածապատիւ եւ զաստուապարիակ... վարդապետն Գրիգորիոս...» (142-143):

Արեւորդի «արեապաշտ» (Արմ.+) - «Եւ Դ (4) արեւորդի կոապաշտ» (66):

Բերդկոց «?» - «...իբրեւ զոչխար զենեաց անողորմ եւ անագորոյն գագան՝ որդին սատանայի եւ զսպանեալքն ի ճանապարհի իբրեւ զբերդկոց եղին» (177)¹⁸:

Գարշաբերան «զագրախոս» - «Եւ ի ժանդալից դառնապտուղ եւ դառնաբերան անծից եւ նզովից գարշաբերան աղտեղութեանց...» (165):

Գարշաղեմ «գարշելի դեմքով, գարշելի» (Միշ. հր. - չ) - «Եւ Կ (60) ոգի մին գարշաղեմ քրիստոնէի զենով ետուն» (139):

Գեղեցկաշար «զեղեցիկ հորինված՝ շարադրված» (ԱԲ+) - «Գեղեցկաշար բառիւք եւ ողբալից դիմօք եւ աղիողորմ կսկծանօք» (285):

Գեր «ողբ, լաց» (Արմ +, ԱԲ+) - «Եւ լցաւ երկիր եւ աշխարհ ամենայն գերով եւ լալով, սգով եւ կոծով» (210):

Դառնաբերան «դառը խոսքեր ասող՝ անիծող»- (տես՝ գարշաբերանի օրինակը):

Իշխանակերպ «իշխանի տեսքով՝ իշխան» (Միշ. հր. - չ) - «Իսկ Քրիստոնէիցն խորհուրդ ի մէջ առեալ գաղտնի ի յանօրինաց, մանաւանդ խորհրդական եւ իմաստուն, իշխանակերպ եւ քրիստոսաւեր տանուտէրն Մուրատայ անուն...» (157):

Խաբողիկ «խաբող» (Արմ +) - «Այլ ծնողացն էր մեղադրութիւնն եւ ընէս ձեռնաւորին եւ թոյլ տուող առաջնորդին եւ խաբողիկ արեղայից» (202):

¹⁷ Բառերի զգալի մասը չկա Հ. Աճառյանի «Հայերեն արմատական բառարան»-ում, դրանք լինելու դեպքում կմշվի Արմ. + (հղումով), իսկ «Առձեռն բառարան հայկազնեան լեզուի», Վենետիկ, 1865 լինելու դեպքում՝ ԱԲ- հղումով: Բառերի մեծ մասը կա Միշին հայերենի բառարանում (չլինելու դեպքում կմշվի միշ. հր. - հղումով):

¹⁸ Այլ ձեռագրերում՝ զբերդկոտոց, զբերդկոց, զբերդկոտոց, զբերդ կոտեցին ... միջին հայերենի բառարանում համարվում է անստույգ՝ նշելով բերդոց ձևը: Բառը կարելի է թարգմանել «դիզված, բերդի մման դիզված»: Արմատը կարելի է համարել և հարդ «կույտ, շեղք»-ը:

ծովաբոլոր «ծովի շուրջը» (Միջ. հր. -չ) - «Եւ ծաղկեցաւ ուսումնականօքն ի ձեռն խաղաղութեանն Աստուծոյ ԺԱ. (11) ամ ամենայն ծովաբոլորս» (74):

Կալուական առնել «ձերբակալել» - «Եւ յետոյ իջեալ ի յամրոցէն՝ գնաց առ մա եւ մորայ կապեալ կալուական արար գնա» (38):

Կենդանաթաղ «կենդանի թաղված» - «Եկեալ բնակեցաւ ի սուրբ ուխտն եւ կենդանաթաղ գերեզման Լուսաւորչին ի Վիրապն» (223):

Ձեռնաւոր «իշխանավոր, պաշտոնյա» (ԱԲ+) - «... վասն զի սպանեալ էր զՍտեփանոս քահանայն՝ ձեռնաւոր քաղաքին» (71):

Ղաշայ «ասորի քահանա» (Արմ.+) - «եւ ասորի ղաշայ մի մեստորական զայ ստանէ ի տուն իշխանի միոջ» (35):

Ճագառակեր «ճագարի միս ուտող. այս օրինակում մականուն է» - «Ջի յորժամ էր երկիրն Սիւնեաց՝ Կարապետ անուն վարդապետ մի՝ մականուն ճագառակեր» (152):

Ոքնագէտ «շատ բան իմացող, գիտակ» (միջ. հր.-չ) - «Ջի սա էր կատարեալ իմաստասէր ըստ Պղատոնին, որ ասէ. «իմաստասէր կոչեմ ես ոչ զոքնագէտս եւ ոչ զայն ... այլ զայն, որ անբժծ եւ անաղտ վարս ստացեալ ունին յինքեանս» (278)¹⁹:

Ջոկապան «հոտի, երամակի պահապան» - «Եւ սուր ի ձեռին առեալ՝ արիք եւ անարիք, հովիվք եւ ջոկապանք, մտանէին ի մայրիսն եւ ի ծերպս» (213):

Վանակերտ «վանք, վանական շինություն» (միջ. հր. -չ) - «... եւ առեալ եկն ի վերայ աշխարհին Ըոշըտունեաց եւ վանակերտին Վարազայ» (113):

Սմբակագնաց «սմբակների տակ տրորված» (ԱԲ+) - «Եւ զօրաց մորա, զինքն անթաղ թողեալ, ի բաց գնացին եւ եկին հասին ի լալի եւ ողորմելի սմբակագնաց աշխարհս Բաջբերունեաց» (131):

Սոպո «քիրտ, կոպիտ» (Արմ.+) - «Եւ սոպո և կոպիտ, քիրտ եւ անհնազանդ քահանայական կարգիս ...» (273):

Փոռնակ «?» - «... բարկութեմբ զարթեալ ի վերայ զօրաց իւրոց՝ զալ եւ հանել զփոռնակն, զայն որ տիրեալ էին գաւառիս մեր եւ պատառէին զամենեսեան իբրեւ զշար գազանս» (150)²⁰:

Քաղկեդոնիկ «քաղկեդոնական» - «եղեն ուրացողք ճշմարտութեանն հաւատով-քըն քաղկեդոնիկ» (20):

Քրիստոսապառ «քրիստոնյա» - «Ջի ի գիշերի ելեալ կամեցաք գնալ ի քաղաքն Բաղեշ, առ աստուածասէր եւ Քրիստոսապառ հաւատացեալքն» (187): (միջ. հր. -չ):

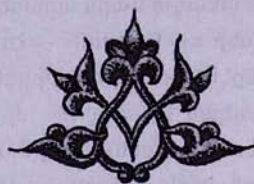
Քարոզգիրք - «... եւ Բ (2) հատորս քարոզգիրքս, եւ քաղուածոյս Հնոց եւ Նորոց...» (45):

¹⁹ Այլ ձեռագրեր ունեն՝ զոքնագէտս, գյոքնագէտս, զոքնագէ(տ)ս. երկի ճիշտը յոքնագէտն է, որը և ունի ՆՀԲ-ն:

²⁰ Արմ.-ը, վկայակոչելով այս օրինակը, բառը համարում է անստույգ՝ ենթադրելով «գազան» կամ մամա իմաստով մի բառ (Տե՛ս Արմ. փոռնակ բառափոխվածը):

Ինչպես նկատելի է, Մեծփեցու «Պատմագրության» մեջ գործառվող բառերը, որոնք վկայված չեն Նոր Հայկազյան բառարանում, հիմնականում կազմությանը բաղադրյալ են, գերակշիռ մասով՝ երկարմատ:

Որոշակիորեն դժվար է պնդել, թե այդ բառերի մի մասը (նույնիսկ բառարաններում միայն Մեծփեցուց վկայվածները) հեղինակի կերտած բառաձևերն են. դա տվյալ դեպքում էական էլ չէ: Այս կարգի բառերը կազմված են հայերենի բառակազմական օրենքներով և կարող էին գործառվել լինել հայերենի բոլոր փուլերում: Դրանք պետք է արձանագրվեն գրաբարի բառարաններում՝ անկախ այն հանգամանքից, որ Մեծփեցու ապրած ժամանակաշրջանը հայոց լեզվի պատմության ընդունված շրջանաբաժանման տեսակետից ընդգրկվում է միջին-հայերենյան փուլում²¹:

²¹ Տե՛ս Գ. Զահուկյան, Հայոց լեզվի զարգացման փուլերը, Երևան, 1964: